

ПРАВО ЯК ПОНЯТТЯ ТА ПІДХОДИ ДО ЙОГО РОЗУМІННЯ

У статті автор розглядає різноманітні підходи до розуміння поняття "право". Проводиться порівняльно-правовий аналіз поглядів на право у різних правових школах та правових сім'ях, зокрема романо-германській та мусульманській правових сім'ях. З метою з'ясування витоків до визначення права, використовується історичний метод аналізу дефініції "право". Як наслідок, виділяються змістовні ознаки поняття "право" у різних концептуальних підходах, а також пропонуються напрямки для подальших розробок даного поняття.

Ключові слова: поняття, право, сутність права, правова сім'я, свобода, рівність, справедливість.

В статтє автор рассматривает различные подходы к пониманию понятия "право". Проводится сравнительно-правовой анализ взглядов на право в разных правовых школах и правовых семьях, в частности романо-германской и мусульманской правовых семьях. С целью выяснения истоков к определению права, используется исторический метод анализа дефиниции "право". Как следствие, выделяются содержательные признаки понятия "право" в различных концептуальных подходах, а также предлагаются направления для дальнейших разработок данного понятия.

Ключевые слова: понятие, право, сущность права, правовая семья, свобода, равенство, справедливость.

The article examines different approaches to the understanding concept of the law. A comparative analysis of legal opinions on various legal right in law schools and families, including Romano-Germanic legal and Muslim families. In order to clarify the origins of eligibility, method of analysis used historical definitions of "law". Consequently, allocated substantial signs of the concept of "law" in different conceptual approaches, and proposes directions for further development of this concept.

Key words: concept, law, the essence of law, legal family, freedom, equality, justice.

Дослідження права, окремих його галузей, підгалузей, інститутів, норм, окремих понять набуває все більшого поширення, розмаху. Кожне таке дослідження має своє підґрунтя, яким виступають потреби з урегулювання окремо взятих відносин у суспільстві. Більшість таких досліджень спрямовані на вирішення практичних завдань урегулювання взаємостосунків членів суспільства, а відтак стосуються вирішення проблемних питань, зокрема, внесення змін до чинного законодавства з обґрунтуванням останнього, усунення прогалин у нормативному регулюванні окремих відносин у суспільстві, а також усунення колізій, що, як правило, зумовлюються існуванням значного нормативного матеріалу в країні, де норми різних за юридичною силою нормативних документів мають протирічний характер, інколи – навіть взаємовиключний зміст. Дослідження подібного характеру за правило виходять з практичного боку суспільного життя, тобто вихідною позицією виступає не теоретична розробка, а окремий казуїстичний прецедент. Таким чином, дослідження відбувається від окремого до загального (вірніше до узагальнення). Поряд з цим досить часто в таких дослідженнях отриманий висновок має виключно практичне значення лише по відношенню до цього правовідношення, яке не переходить у абстраговану теоретичну модель, яка б могла істотно вплинути на розробку інших нормативних документів (їх програм, концепцій тощо), де враховувалися б подібні здобутки.

З іншого боку дослідження теоретичного боку юридичної дійсності акцентується останнім часом на малодосліджених питаннях, що забезпечує широкий простір для прояву власного творчого потенціалу та відповідно усунення певних прогалин, заповнення "чистих" аркушів теоретичної юридичної науки. В той же час питання суто теоретичні, ті, що мають методологічне значення не лише для теоретичної академічної науки, а й виступають базисом розвитку правової системи, зокрема таке як з'ясування поняття "права" на сучасному етапі розвитку суспільства, та безпосередньо її правової та політичної систем, залишаються на узбіччі сучасних правових досліджень. Звісно, вести мову про те, що питання розуміння права як правового поняття, терміну чи категорії не приділялася увага у дослідженнях вчених також не можна. Але увага ця, на нашу думку, недостатня, виходячи з такого розмаїття наукових проблем, які на сьогодні виносяться на прилюдні дискусії.

Проблема розуміння поняття "права" є далеко не новою. Цьому питанню приділяли увагу Г. Гегель, І. Кант, Г. Кельзен, значна кількість правників за кордоном, зокрема W. Morrison, N. Simmonds, H. Hart,

J. Waldron зверталися до проблеми розуміння права. Не виключенням є науковці дорадянського та радянського періоду, зокрема, С. С. Алексєєв, Н. М. Марченко, Л. С. Явич, В. С. Нерсєсянц, українські правники: А. П. Заєць, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, А. Ю. Олійник, Ю. С. Шемшученко та багато інших. Однак, незважаючи на багатоманітні підходи до розуміння та запропоновані дефініції поняття "права", жодне з них не знайшло загального визнання. Відтак, кожен з авторів підручників, навчальних та методичних посібників, монографій, дисертаційних досліджень пропонує своє бачення цього поняття, яке на погляд авторів, є найважливішим, всеохоплюючим та безальтернативним, як таке, що відображає його сутнісні ознаки та вказує на його зовнішню форму.

Враховуючи вищевикладене, наявність проблематики у розумінні поняття "права" **метою нашої статті** є аналіз існуючих поглядів та розуміння поняття "права", його ознак, що відображають складові елементи, котрі вказують на особливості праворозуміння даного поняття в тому числі у різних правових системах, та на підставі цього викладення пропозицій щодо спрямування подальших наукових розробок поняття "права" в Україні в сучасних умовах соціально-політичного розвитку суспільства та держави.

Звернення до розуміння права, його сучасної інтерпретації обумовлено його побудовою, далекою від абсолютної абстракції, тісно пов'язаною із реаліями життя людини, суспільства, держави, моралі, що є панівною у такому соціумі.

Вже на початку ХХ ст. у Росії, формуються погляди на право в основу яких закладається принцип свободи особистості, що обумовлюється тісним взаємозв'язком цієї науки з життям людей.

Право являє собою порядок, що регулює відносини окремих осіб у людському суспільстві [4 с. 5]. Право є зовнішньою свободою, що надана та обмежена нормою. Право є сукупністю норм з одного боку що представляють, а з іншого боку обмежують зовнішню свободу осіб у їх взаємовідносинах [4, с. 11]. Г. Ф. Шершеневич зазначає, що за такого підходу до права будь-який правопорядок слугує забезпеченню свободи. У такому разі, на думку Г. Ф. Шершеневича відбувається підміна об'єктивного права суб'єктивним. На думку останнього поняття права можна наділити наступними ознаками: а) норма; б) норма, що визначає відношення людини до людини; в) норма, що обумовлює загрозу стражданню на випадок її порушення; г) спричиняється (така погроза) органами держави [16]. Зрештою, можна дійти ви-

сновку про те, що теза Г.Ф. Шершеневича про поняття права має більш матеріальний характер (обумовлений позитивістським поглядом на право, як систему норм чинного законодавства у широкому його розумінні), тоді як Е.Н. Трубецький перебував на засадах філософського, вітального, екзистенціального розуміння права.

Подальші розробки розуміння права, що мали місце за радянських часів, а також сучасності, зазнали істотного впливу панівної матеріалістичної діалектики, якою у ХХ ст. у СРСР намагалися пояснити будь-які явища та процеси, не виключенням з цього є й поняття "право".

У якості прикладу класового підходу до розуміння права можна послатися на доволі розповсюджене його визначення, згідно з яким право розглядається як сукупність встановлених та охоронюваних державою норм, що виражають волю панівного класу, зміст якої визначається матеріальними умовами життя цього класу. Прикладом надкласового чи позакласового підходу до визначення права можна розглядати його як систему загальнообов'язкових правил поведінки, які встановлюються та охороняються державою, виражають загальні та індивідуальні інтереси населення країни і виступають державним регулятором суспільних відносин [6, с. 82]. Звідси можна дійти висновку про те, що право розглядається у матеріалізованій шляхом закріплення у Законі (чи іншому підзаконному нормативно-правовому акті) формі, сутнісний зміст якого зводиться до вираження волі панівного класу у спосіб, що передбачає можливість його втілення за допомогою державно-владного впливу.

Сутність права – це зведена в закон і матеріально-обумовлена воля панівних класів (панівна воля) [11, с. 87]. Право не породжується примусовою силою держави, політичним насильством, не має своїм кінцевим джерелом юридичний закон. Навпаки, сам закон і політика породжені громадянським суспільством, тобто в першу чергу сукупністю панівних виробничих відносин, потребою виробництва і обміну [11, с. 93]. Отже, Явич Л.С. в підґрунтя права закладає економічні відносини, з урахуванням яких власне й формується право, як необхідний регулятор цих відносин.

Право – це матеріально детермінована і зведена в закон загальнокласова (всенародна при соціалізмі) воля, безпосередньо виражена не тільки в загальних державно-обов'язкових установленнях, але і в закріплених ними наявних правах суб'єктів суспільних відносин, характер і зміст яких об'єктивно обумовлені [11, с. 110]. Прогресивним для цього визначення є введення в цю дефініцію прав суб'єктів суспільних відносин, посилення на їх зміст та характер. Однак, не можна не помітити, що граматично та лінгвістично дана дефініція має тавтологію, оскільки поняття "право" (яке є основоположним, базовим, абстрагованим від носія) тлумачиться через право суб'єкта (яке у свою чергу має бути похідним від загального права, яке визначається). На наш погляд, доцільніше у цьому разі використати не права, а можливості суб'єктів.

Ось як бачить поняття "право" Алексєєв С.С., котрий зазначає, що право – соціально-класовий, нормативний регулятор, який виражає і покликаний забезпечити зведену в закон державну волю економічно панівного класу (трудящих на чолі з робочим класом – в соціалістичному суспільстві) і який втілений у системі загальнообов'язкових, формально-визначених норм, що діє через суб'єктивні права та обов'язки і підтримуваної силою державного примусу [14, с. 104].

Право можна визначити як систему нормативно-обов'язкового регулювання поведінки людей, що підтримується державою та виражає матеріально-обумо-

влену волю панівних класів (при соціалізмі – волю народу) [11, с. 112].

Новим у підходах до розуміння права слід відмітити використання гуманістичних поглядів, використання філософсько-світоглядних понять та категорій, характерним для яких є людино-центризм. На перший план виходять філософські категорії свободи, рівності, справедливості. Ці течії справляють вплив і на розвиток юридичної науки, зокрема її теоретичної складової. Вважаємо за необхідне розглянути декілька існуючих поглядів та визначених права.

"Право, – зазначає Бабаєв В.К., – це система нормативних установок, що спираються на ідеї людської справедливості та свободи, виражена більшою мірою у законодавстві та регулює суспільні відносини" [1, с. 196]. Тим самим стверджується, що право як регулятор поведінки виходить із загальних засад добра і справедливості, свободи особистості.

Право – нормативне (вольове) закріплення потреб та інтересів громадян, суспільства і держави в упорядкуванні відповідним чином приватних і публічних інтересів суб'єктів права. Право – це переважно поведінки, що видаються державою і мають загальнообов'язковий, офіційний характер. Право – це сукупність норм, об'єднаних органами державної влади, що представляють собою системну сукупність нормативних правових актів [2, с. 622]. Цей погляд на право вказує на сутнісну характеристику права. Поряд з попередніми визначеннями права, де сутністю права визнавалася воля держави (панівного класу), озвучені визначення вказують на потреби та інтереси громадян, суспільства і держави, задоволення та узгодження яких визначається змістом права. Зазначений напрямок розуміння права поглиблюється посиленням на людську природу та підкресленням ролі права у втіленні свободи особистості шляхом недопущення конфлікту інтересів та зловживання свободою, а відтак і правами.

З огляду на сказане, право розуміється як система нормативних встановлень, сформованих або санкціонованих державою, що обумовлені природою людини та суспільства, виражають баланс інтересів соціальних прошарків та груп населення, що визначає міру свободи громадян та інших суб'єктів соціальних зв'язків, регулює суспільні відносини в напрямку здолання соціальної напруги, на досягненні рівноваги та благополуччя, котрі забезпечуються потенційною примусовою силою державного примусу [12, с. 142].

Серед низки конструктивних напрямків, що дозволяють поглибити та розвинути загальне поняття права під кутом зору новітніх філософських, загальнонаукових ідей, досягнень правової думки, представляється важливим виділити наступні: а) поглиблення поняття права як юридичного феномена в його співвідношенні з тим близьким до нього неюридичним явищем життя суспільства, яке може бути позначено як безпосередньо-соціальні домагання (а також, слід додати, і соціальні борги). Не ототожнюючи, чітко розмежовуючи те й інше, не допускаючи їх змішання, представляється надзвичайно суттєвим розкрити їх особливі ролі у вираженні і опосередкуванні соціальної свободи, активності, відповідальності в сучасному суспільстві, а головне, їх взаємодія, часткове взаємопроникнення; б) розгортання в понятті права тих його характеристик, які виражають особливості права як інституційного соціально-класового нормативного утворення. З даних позицій одне із завдань у наукових дослідженнях полягає не в протиставленні права і закону, а, навпаки, в досить повному виявленні тієї визначальної ролі, яку відіграє закон, інші форми права в конституюванні, існуванні та

функціонуванні права як особливого інституційного утворення та у зв'язку з цим у набутті та виявленні властивих йому регулятивних якостей: загальності, значення стабілізуючого фактора, форми, що дає "гарантований результат", та ін; в) утвердження поряд і в зв'язку з поняттям "право" іншої наукової категорії – "правова система", і з цієї точки зору аналіз права в єдності і співвідношенні з правовою дійсністю, особливо з правоконкретизуючими приписами органів правосуддя. Звідси – необхідність врахування в матерії права об'єктивних форм судової та іншої юридичної практики, а також ролі в цій сфері правової ідеології, в тому числі юридичної науки, професійної правосвідомості – всього того, що забезпечує і виражає (зрозуміло, при соціалізмі в умовах найсуворішої законності) функціонування права як соціально-класового нормативно-регулятивного утворення; г) виявлення особливостей права як нормативного, державно-владного вираження класово визначеної свободи в її єдності з соціальною відповідальністю, а звідси – його рис як виразника юридично дозволеної поведінки учасників суспільних відносин і, отже, критерію правомірної і неправомірної поведінки; д) з урахуванням зойно сказаного – більш повне висвітлення особливостей права у площині його єдності з суб'єктивними правами. Тут, однак, важливо уникнути такої інтерпретації даної єдності, при якій би стерлися межі між об'єктивним і суб'єктивним правом – різнорівневими елементами правової системи. Слід вважати, найбільш перспективний підхід до проблеми – в тому, щоб розглядати суб'єктивні права як вираження і показник особливостей об'єктивного права, визначальна ланка специфічних правових механізмів, як його регулятивна якість, яка полягає у забезпеченні та підтримці в суспільстві соціальної свободи, активності, відповідальності учасників суспільних відносин [14, с. 105-106]. Аналізуючи викладені погляди, можна дійти єдино можливого висновку про те, що погляди на право суттєво різняться між собою, у наслідок чого виникає багатоманітність його інтерпретації, а відтак й створюються розрізнені, відособлені концепції теорії права, що впливає на розвиток не лише суто теорії права, а й галузевих юридичних наук, формування категоріального апарату не лише у різних правових сім'ях, а й у межах однієї правової сім'ї. Визначаючи поняття права як стрижня юридичної науки, останнє повинно не лише давати паростки у вигляді галузевих юридичних наук, які мають втілювати здобутки теорії, а й одночасно виконувати властивості губки, що всмоктує результати досягнень галузевих юридичних наук, забезпечуючи єдність юридичної галузі знань.

Для осягнення поглядів на розуміння права у різних країнах світу, вважаємо за необхідне розглянути підходи до його визначення поглядом на Захід та Схід, на дві абсолютно протилежні культури (можна сказати цивілізації), зі своїми, притаманними лише їм особливостями розвитку юридичної науки.

Звернувшись до представників теоретичної юридичної науки в особі французького дослідника права Жан Луї Бержеля, який у своїй праці зазначає, що дати точне та лаконічне визначення права уявляється неможливим. Термін "право" моралістами, богословами та деякими філософами розуміється у якості "справедливого", "справедливості", тоді як для юристів цей термін означає комплекс "юридичних нормативів та правил". Для одних – це ідеал, для інших – позитивна норма. Дехто вбачає в праві виключно "суворий порядок дій", спрямованих на інститування або збереження певного положення речей, тобто звичайну суспільну науку, інші намагаються в ньому побачити сукупність правил хо-

рошої поведінки. Для одних право – це всього на всього один із аспектів явищ соціального порядку поряд з соціологією або історією. Для інших право – це "система інтелектуальних уявлень, що виникають у відповідності з наявними принципами та цілком незалежними від явищ соціального або історичного порядку". Дехто вважає, що право – це завжди "проміжний результат секулярної війни, розв'язаної соціальними силами, та процесу зближення інтересів, які у певний момент можуть розпочати взаємодіяти один з одним". Інші відкидають ідею, згідно якої право походить з історичної еволюції та з матеріалістичного детермінізму, та наполягають на тому, що джерелами права є виключно воля людини та її діяльність [2, с. 35].

Право – це соціальна дисципліна, що утворена сукупністю правил поведінки, котрі в рамках більш-менш організованого суспільства регулюють соціальні відносини і, дотримання яких забезпечується у разі необхідності шляхом суспільного примусу [2, с. 36].

Звідси будь-яке визначення права передбачає одночасне вивчення юридичного феномена та феномена правової норми, глибинної суті та зовнішньої форми [2, с. 37].

Отже, Європейська традиція права схильна до розуміння сутності останнього як поєднання інтересів суб'єктів відносин, шляхом утвердження ідеалів справедливості, свободи, недопущення зловживань нею. Вже потім підкреслюється забезпеченість права заходами державного впливу.

Своєрідним є розуміння права у країнах Азії, зокрема тих, де державною релігією є Іслам, державах заснованих на положеннях Шаріату.

Теорія права в Ісламі, як і з іншими вченнями Ісламу, у теорії права, кожному новому поколінню талібів, учнів, залишалось лише викласти його по відношенню до своєї епохи. Слово арабського походження хакк – "право" буквально пов'язано із значеннями "бути стійким", "визначена доля", "справедливість". В Шаріаті хакі означає користь, що дарована Засновником шаріату (Богом) певній особі, що не переходить до іншого [5, с. 37]. Аналізуючи ці положення до розуміння поняття "права" у Ісламі, не можна обійти стороною ту обставину, що право розглядається з позицій теократичної школи, де воно (право) розглядається як універсальне творіння Бога, покликане організувати суспільне життя людей у спосіб, заздалегідь визначений Всесвітнім Творцем. Стабільність права прослідковується у його Божественному началі, у той же час, можна дійти висновку, що, незважаючи на таку стабільність та укоріненість права, останнє має можливість до відносно довольної інтерпретації окремими теологами – авторитетними правознавцями – муджтахідами (котрі у свою чергу мають високий соціальний статус). У такий спосіб відбувається наближення норм права до людини, як безпосереднього виконавця цієї норми. Так, Ж.Баїшев вказує на те, що в Ісламському праві власне "право" позначається терміном "фікх", під яким розуміється правила поведінки, що регулюють вчинки та взаємовідносини мусульман. Останнє включає в себе релігійні, юридичні, моральні норми, а також звичаї, правила ввічливості та етикету, тобто є мусульманським правом у широкому значенні [17, с. 73]. Таким чином, право у правовій сім'ї мусульманського права розуміється загалом як визначені для мусульман правила поведінки, незважаючи на те, що було та є їх джерелом (писаний закон, мораль громади чи звичай роду), що знаходять забезпечення з боку ісламської держави.

Пізнавальний потенціал категорії "право" може реалізовуватися виключно у системному зв'язку. По-перше, з такими поняттями, як природне право, позитивне пра-

во і правовий порядок, що є предметоутворюючими, відповідно, природно-правових, нормативістських і соціолого-юридичних моделей пізнання права. По-друге, через систему категорій галузевих і прикладних юридичних наук. По-третє, у зв'язку з предметоутворюючими поняттями інших наук, які так чи інакше використовують поняття "право" для змістовного розкриття суті свого предмета тощо. По-четверте, в рамках наукової парадигми, здатної відповідати трьом основним вимогам: міждисциплінарність, синтез, але такий, що спроможний відкрити нову реальність за умови дотримання дисциплінарної семантики термінологічної означеності понять, як вони утвердилися у класичній юридичній науці; відмову від механістично-редукціоністських конструкцій у процесі наукового пізнання права, які втратили свій пізнавальний ресурс в рамках нової світоглядної і загальнонаукової парадигми [7, с. 31-32]. Відкривається новий простір для розвитку поглядів на право з урахуванням сучасного суспільства, розвитку економічних відносин та політичної ситуації. У новітній концепції має тісно переплестися здобутки минулого, напрацювання сучасності та відкритися перспективи для майбутніх досліджень. Говорити про те, що наукові дискусії навколо права на даний час вичерпалися та не проводяться неможливо. Сьогодні диктує свої умови та вимоги, які потребують належного правового врегулювання та перш за все обґрунтування. У зв'язку з цим простежується тенденція до розуміння права як результату суспільного життя.

Так, Поляков А.В. зазначає, що право – це результат суспільної життєдіяльності людей; воно побудовано відповідно до природних соціальних законів, а тому не може їм суперечити. Право природне через те, що виникло природно. Поза суспільством, у природі право не існує. У природі діє не право, а закони природи. Ці закони непорушні та незмінні, а право мінливе і може бути порушено. Право виникає лише в суспільстві як специфічний порядок суспільних відносин, учасники яких мають певну соціальну свободу діяти тим чи іншим чином, закріплену в обов'язках інших осіб. Міра цієї свободи (суб'єктивні права й обов'язки) визначається соціально визначеними й обов'язковими для всіх правилами належної поведінки членів суспільства [8, с. 142]. Отже, пропонується розуміти право як продукт життєдіяльності людської спільноти – суспільства, сутність якого зводиться до свободи особистості, під якою розуміється простір для незабороненої поведінки, яка реалізується у формі використання суб'єктивних прав, виконання юридичних обов'язків, та на наш погляд, слід доповнити дотримання заборон, вихід за рамки є причиною та створює умови для застосування державного впливу.

Зустрічаються погляди на право, у яких намагаються втілити та поєднати зовнішні форми (як правило, позитивного права – у вигляді норми) та внутрішньої його сутності – свободи. Такий погляд виражає Єгоров С.Н., який вважає, що право – це зовнішня свобода, що надана та обмежена нормою [13, с. 126].

Право можна розглядати як узгоджену соціальну реакцію на поступовий розвиток суспільства й ускладнення суспільних відносин. Тому право є однією з ознак, що характеризує людські суспільства, які існують на певних етапах історії. Воно свідчить про появу людських індивідів, які володіють певною соціальною свободою (Право є наявним буттям свободної (вільної) волі. Система права – царство реалізованої свободи. Право ґрунтується на свободі [10, с. 4]): можливістю діяти, здійснюючи свідомий вибір того чи іншого варіанта поведінки на основі соціально визнаних норм належного. Таким чином, змістом права як соціального цілого

є правові норми та принципи, які взаємопов'язані між собою й утворюють відповідну структуру права – сукупність правових норм, інститутів, галузей права. Зміст права є об'єктивним, він формується в результаті повторюваності певних суспільних відносин у структурованому вигляді та визначений наперед конкретно-історичними умовами, традиціями, перспективами розвитку суспільства. Зміст права слід відрізняти ввід його сутності. Якщо сутність відображає внутрішню природу права, його основні, визначальні якісні характеристики, без яких право взагалі перестає бути правом, то зміст права – це вираження його сутності в численних і різноманітних виявах, у всій системі повторюваних суспільних відносин [9, с. 47].

Українська правова думка також не стоїть на місці, відзначається своїм розмаїттям до підходів у розумінні права. Ось лише декілька з них.

Право є формою і мірою свободи, що реалізується за принципом формальної рівності. Сутність права полягає у формальній рівності, що може бути усвідомлена крізь єдність трьох складових: 1) суспільних відносин; 2) свободи і 3) справедливості [15, с. 5-6]. Таким чином, Ракул О.В. об'єднує різнопорядкові складові у визначенні права, а саме суспільні відносини, свободу та справедливість. Безперечно це взаємопов'язані явища, однак їх розташування саме у такому порядку також викликає дискусію. Виходячи з позиції Ракул О.В., суспільні відносини у даному разі породжують (чи забезпечують) свободу, а остання має визначити справедливість. На нашу думку, справедливість має стати мірилом свободи, оскільки міра свободи особистості має визначитися справедливо. А свобода повинна об'єднати членів суспільства на засадах рівності.

Викладені погляди на поняття "право" у навчальних підручниках в Україні також не мають єдності у підходах до визначення.

Скакун О.Ф. визначає право як систему норм (правил поведінки) і принципів, встановлених або визнаних державою як регулятори суспільних відносин, які формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечуються всіма заходами легального державного впливу аж до примусу [18, с. 216]. Скакун О.Ф. ставить на один щабель такі поняття як "воля" та "інтерес". У свою чергу останній, на нашу думку, включає волевиявлення, оскільки інтерес у праві постає як усвідомлена спрямованість суб'єкта, обумовлена його внутрішнім переконанням в оволодінні певним благом матеріального чи нематеріального характеру, що являє задоволення потреби, здійснення та реалізація якого відбувається в межах загальноприйнятих правил поведінки, визначених у нормах права, що відповідає відсутності прямої заборони у досягненні такого блага, так і бажаним для нього способом, а також спирається на забезпечення компетентними органами у разі наявності перешкоди на шляху можливості його задоволення [21, с. 97-98].

Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. пропонують більш консервативне визначення поняття "права", під яким слід розуміти соціальний регулятор відносин, побудований на уявленні про справедливість, яке є в даний момент у конкретному суспільстві і має загальнообов'язкових, формально-визначений, нормативний характер, встановлений або санкціонований державою (населенням у ході референдуму) і гарантований нею [19, с. 277].

Тараконич Т.І. стверджує, що право – це особливий засіб соціального регулювання, який на відміну від інших форм нормативного впливу (норм моралі, звичаїв,

традиції) характеризується ознаками, що визначають його взаємодію з державою та інші особливі риси [20, с. 273-274]. Право – це загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, що встановлюється чи санкціонується державою з метою регулювання найважливіших для суспільства відносин, шляхом визначення точного змісту прав та обов'язків суб'єктів і можливістю застосування відповідальності за їх невиконання або порушення [20, с. 271-272].

Підсумовуючи проведене дослідження, слід відзначити, що незважаючи на багатоманітність до визначень поняття "право", останнє на сьогодні залишається актуальним, таким, що потребує поглибленої уваги. Адже, існуючі погляди на розуміння визначення права мають у своєму підґрунті різні за своєю суттю основи: 1) одні автори визначальним у праві вказують на волю людини та суспільства (панівного його класу); 2) інші не уявляють права без державного впливу (примусу), яким останнє забезпечується; 3) деякі дослідники перебувають на позиціях, що для права характерним є матерія, яка виявляється у писаній нормі поведінки суб'єкта; 4) дехто вважає, що право неможливо поза суспільством, суспільними відносинами, відтак останні мають стати невід'ємною частиною дефініції права; 5) ліберальний підхід, передбачає включення до поняття права гуманістичних засад існування людини, обравши для цього філософсько-правові категорії рівності, свободи та справедливості. Цей ряд можна продовжувати і продовжувати. Однак, вважаємо за необхідне зазначити, що право – це продукт людської діяльності, у середовищі собі подібних (у суспільстві), метою якого є впорядкування відносин його членів у спосіб, що має забезпечити свободу існування та розвитку кожної особистості, шляхом встановлення нормативних приписів, які не допустять зловживання можливостями особи у реалізації її інтересів та пригнічення інтересів інших, а також знаходять підтримку та забезпечення з боку найбільшого інституту організації людей – держави. Тому вважаємо, що подальше розроблення поняття

"право" має продовжуватися у межах існуючої гуманістичної концепції, панівної у суспільстві, що відображатиме усі його (права) змістовні елементи, тим самим розкриваючи його сутність.

1. Теория государства и права: учебник / [Бабаев В.К., Баранов В.М., Витрук Н.В. и др.]; под ред. Бабаева В.К. – М.: Юрист, 2003. – 592 с.
2. Мелехин А.В. Теория государства и права: учебник / А.В. Мелехин. – М.: Маркет ДС, 2007. – 640 с.
3. Бертельс Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бертельс / под общ. ред. В.И. Даниленко / Пер. с фр. – М.: Издательский дом NOTA BENE, 2000. – 576 с.
4. Трубецкой Е.Н. Лекции по энциклопедии права / Е.Н. Трубецкой. – М.: Типография А.И. Мамонтова, 1917. – 227 с.
5. Садик М. Права человека в исламе / Мухаммад Садик, Мухаммад Иусуф. – М. – С-Пб.: Диля, 2008. – 258 с.
6. Марченко М.Н. Теория государства и права: учебник / М.Н. Марченко. – [изд. 2 перераб. и доп.]. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 640 с.
7. Мірошніченко М. Право: терміно-поняття, поняття, категорія / М. Мірошніченко // Право України. – 2006. – № 3. – с. 29-32.
8. Поляков А.В. Общая теория права / А.В. Поляков. – СПб., 2001. – 642 с.
9. Андрій В. Соціальна сутність права як регулятора суспільних відносин / В. Андрій // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 10 (142). – с. 44-47.
10. Андрій В. Наукова думка про право: логіко-історичний контекст аналізу / В. Андрій // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 7 (139). – с. 3-6.
11. Явич Л.С. Общая теория права / Л.С. Явич. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. – 287 с.
12. Борисов Г.А. Теория государства и права: учебник / Г.А. Борисов. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2007. – 292 с.
13. Егоров С.Н. Аксиоматические основы теории права / С.Н. Егоров. – СПб.: Лексикон, 2001. – 272 стр.
14. Алексеев С.С. Общая теория права [в 2 томах] / С.С. Алексеев. – Т. 1 – М.: Юрид. лит. 1981. – 361 с.
15. Ракул О.В. Теоретичні засади удосконалення діяльності державного апарату України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 "Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень" / Ракул Оксана Володимирівна. – К., 2010. – 17 с.
16. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. Том 1-2 / Г.Ф. Шершеневич. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://weblibrary.at.ua/load/11-1-0-89>.
17. Баишев Ж. Общие принципы исламского права, теория доказательств и система наказаний. – Алматы: Жети жаргы, 1996. – 80 с.
18. Скакун О.Ф. Теория держави і права: підручник / О.Ф. Скакун / пер. з рос. Бураковський С.О. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
19. Кельман М.С. Загальна теорія держави та права: підруч. / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома. – [3-тє вид., стереотип.] – Львів: "Новий світ – 2000", 2007. – 584 с.
20. Теория держави і права. Академічний курс: підруч. / [О.В. Зайчук, А.П. Заєць, В.С. Журавський та ін.]; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
21. Самбор М.А. Інтерес в праві: загальнотеоретичні аспекти розуміння та реалізації: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Самбор Микола Анатолійович. – К., 2010. – 260 с.

Надійшла до редколегії 11.04.11

удк 347.623

Б. Левківський, доц.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З РЕЄСТРАЦІЄЮ ПРАВОВІДНОСИН

У статті розглянуті загальні проблеми нормативного регулювання питань реєстрації шлюбу, прав та обов'язків наречених: умови, порядок реєстрації. Запропоновані шляхи удосконалення чинного законодавства України про шлюб та сім'ю.

Ключові слова: реєстрація, шлюб, сім'я.

В статье рассмотрены общие проблемы нормативного регулирования вопросов регистрации брака, прав и обязанностей новобрачных: условия, порядок регистрации. Предложены пути усовершенствования действующего законодательства Украины о браке и семье.

Ключевые слова: регистрация, брак, семья.

The general issues of the normative adjusting of questions of registration of marriage, rights and duties of newlyweds are considered in the article: terms, order of registration. The ways of improvement of current legislation of Ukraine are offered about marriage and monogynopaedium.

Key words: registration, marriage, monogynopaedium.

Вступ. Сімейне законодавство регулює відносини які, як правило, виникають між громадянами як членами сім'ї, відносини, що засновані на шлюбі, близькому спорідненні або такі, які виникають в наслідок складних юридичних складів (реєстрація народження, реєстрація шлюбу) та притримується до відносин між близькими особами, або родичами (усиновлення). Отже питання виникнення, припинення та правозгідності цих відносин є дуже важливим.

Сім'я як правило включає в себе, на сам перед подружжя, тобто осіб, які знаходяться у шлюбі. Саме

шлюб породжує взаємні права та обов'язки між сторонніми особами, які після вчинення встановлених законодавством процедурних дій набувають статусу подружжя. Порушення порядку або процедури вчинення дій так само як і відсутність передумов або наявність умов унеможлиwiająчих реєстрацію шлюбу, призводить до неможливості набуття статусу подружжя.

У науковій літературі постійно відбувається аналіз чинного сімейного законодавства України, пропонуються певні шляхи подолання законодавчих прогалин, що були виявлені саме під час їх застосуванні.